

• از الگوریتم‌ها تا عدالت: بازتعریف حقوق بشر در دنیای هوش مصنوعی

“

هوش مصنوعی (AI) به‌عنوان یکی از پیشرفته‌ترین دستاوردهای فناوری در قرن ۲۱، تأثیر عمیقی بر جنبه‌های مختلف زندگی بشر گذاشته است. هوش مصنوعی در کاربردهای مختلفی از جمله کاربردهای پزشکی و علمی، صنعت و خدمات عمومی توانسته است فرایندهای پیچیده و طاقت‌فرسا را برای انسان تسهیل کند. با این حال، توسعه و کاربردهای آن نگرانی‌های جدی در زمینه حقوق بشر ایجاد کرده است که نیازمند توجه و بررسی دقیق هستند. به‌عبارت‌دیگر هوش مصنوعی، همراه با ایجاد فرصت‌ها و فراهم‌آوری مزایا در جهت کمک به زیست بشر، چالش‌ها و بحران‌هایی را نیز به بار می‌آورد که توجه به آن‌ها در این پژوهش ضرورت می‌یابد.

سرکار خانم مهسا دینی

دانشجو کارشناسی ارشد
رشته روابط بین الملل
دانشگاه علامه طباطبائی

هوش مصنوعی با توسعه و پیاده‌سازی کاربردهای خود در زمینه‌های مختلف زندگی بشر، فرصت‌های قابل توجهی را برای آن‌ها فراهم کرده است. این فرصت‌ها، جنبه‌های مهمی از زندگی بشر را تحت تأثیر قرار داده است. در این بخش به مزایای استفاده از هوش مصنوعی در زمینه کمک به برخی از قسمت‌های مهم زندگی انسان، اشاره می‌کنیم.

در زمینه کمک به بهبود خدمات درمانی، هوش مصنوعی می‌تواند با تحلیل داده‌های پزشکی، تشخیص بیماری‌ها را بهبود بخشد و درمان‌های فردی‌سازی شده را پیشنهاد دهد. ابزارهای تشخیصی مبتنی بر AI به طور فزاینده‌ای در تشخیص زودهنگام بیماری‌هایی مانند سرطان و دیگر مشکلات پزشکی موفق عمل کرده‌اند. این بهبودها می‌توانند سلامت عمومی بشر را ارتقاء دهند و هزینه‌های درمانی را برای آن‌ها کاهش دهند.

هوش مصنوعی به ارتقاء آموزش و یادگیری انسان نیز کمک می‌کند. به این صورت که قادر است روش‌های آموزشی را بهبود بخشد و با ایجاد محیط‌های یادگیری اختصاصی برای هر مخاطب، یادگیری را کارآمدتر کند. سیستم‌های مبتنی بر AI می‌توانند محتوای آموزشی را با نیازها و سرعت یادگیری هر فرد تطبیق دهند و از این طریق تجربه یادگیری را شخصی‌سازی کنند.

در واقع پیش از اینکه استفاده از هوش مصنوعی در جهان گسترش یابد، بشر همواره با مشکلاتی نظیر عدم دسترسی به آموزش‌های جهانی و اطلاعات موردنظر خود مواجه بود. اما اکنون با استفاده از AI، دسترسی به اطلاعات و خدمات عمومی آسان‌تر و سریع‌تر شده است. موتورهای جستجو و دستیارهای مجازی مبتنی بر AI می‌توانند اطلاعات موردنیاز هر فرد را به سرعت و به دقت ارائه دهند و تعاملات کاربران با فناوری را تسهیل کنند. از این رو هوش مصنوعی توانایی پردازش حجم عظیمی از داده‌ها را دارد و می‌تواند در تجزیه و تحلیل اطلاعات پیچیده علمی به انسان‌ها کمک کند. این قابلیت به دانشمندان امکان می‌دهد تا روندهای جدیدی را شناسایی کنند و با استفاده از اکتشافات علمی سریع‌تر، نظریه‌های علمی جدید را در جهت ارتقاء سطح زندگی بشر توسعه دهند. از دیگر مشکلاتی که امروزه بشر با آن مواجه است می‌توان به تهدیدات امنیتی و بحران‌های سیاسی و اجتماعی اشاره کرد. در این زمینه ممکن است که هوش مصنوعی توانایی شناسایی تهدیدات و پیش‌بینی آن‌ها را داشته باشد. بشر از طریق به کارگیری این فناوری پیشرفته می‌تواند از وقوع تهدیدات و بحران‌های انسانی بکاهد و یا با برنامه ریزی‌های از پیش تعیین شده، آن‌ها را مدیریت و حل و فصل کند؛ بنابراین پیش‌بینی مبتنی بر AI می‌تواند روندهای خطرناک امنیتی را برای انسان‌ها شناسایی کرده و به اقدامات پیشگیرانه و پاسخ سریع‌تر در هنگام وقوع، منجر شود. در واقع هوش مصنوعی می‌تواند از طریق توانمندسازی انسانی، فرصت‌های چشمگیری برای ارتقاء حقوق بشر فراهم کند. به عنوان مثال، AI می‌تواند به شناسایی و تحلیل الگوهای نقض حقوق بشر کمک کند و به نهادهای مدافع حقوق بشر ابزارهای جدیدی را برای پیشگیری و رسیدگی به این موضوعات ارائه دهد.

به عنوان مثال هوش مصنوعی می‌تواند به بهبود دسترسی به خدمات عمومی برای گروه‌های محروم کمک کند. به طور ویژه، در حوزه‌هایی مانند آموزش و بهداشت جهانی بخصوص در کشورهای توسعه نیافته، هوش مصنوعی می‌تواند با ارائه راهکارها و طرح برنامه‌هایی اساسی به کاهش هزینه‌های انسانی کمک کند و از این طریق نابرابری‌ها را کاهش دهد.

به این ترتیب فناوری هوش مصنوعی می‌تواند در پایش و ارزیابی مداوم وضعیت حقوق بشر در مناطق مختلف دنیا

کمک کند و اطلاعات مفیدی برای تصمیم‌گیری سریع و به‌موقع در اختیار نهادهای مربوطه در جهت زیست‌ایمن انسانها، قرار دهد.

در نتیجه این فرصتها نشان‌دهنده توان بالقوه هوش مصنوعی در بهبودسازی وضعیت جوامع و زندگی روزمره انسان‌ها است. در این بین مسئله‌ای که حائز اهمیت است این است که بهره‌برداری صحیح، مؤثر و مسئولانه از این فناوری برای دستیابی به مزایای آن به‌منظور ساخت جهانی مطلوبتر از پیش برای بشر، بسیار حیاتی است. چراکه از این فناوری مدرن همان‌طور که در جهت خدمت به بشریت میتوان استفاده کرد، میتوان بهره‌برداری منفی نیز به عمل آورد که در این صورت، وضعیت حقوق بشر در معرض خطر قرار خواهد گرفت.

چالش‌های هوش مصنوعی بر سر راه حقوق انسانها

چالش‌های هوش مصنوعی در حوزه حقوق بشر بسیار پیچیده و چندوجهی هستند و شامل موضوعات مختلف می‌شوند. با استفاده از جنبه‌های منفی سیستم هوش مصنوعی، حقوق انسانها میتواند تحت تأثیرات سوء قرار گیرد. در این پژوهش برخی از این چالشها، پیش‌رو قرار می‌گیرد.

یکی از نگرانی‌های اصلی در کاربرد هوش مصنوعی، نقض حریم خصوصی افراد است. سیستم‌های هوش مصنوعی معمولاً برای عملکرد خود به حجم فزاینده و وسیعی از اطلاعات و داده‌های شخصی نیاز دارند. جمع‌آوری و تحلیل این داده‌ها ممکن است به نقض حریم خصوصی افراد منجر شود، به‌ویژه اگر این داده‌ها بدون رضایت یا اطلاع آنها مورد استفاده قرار گیرد؛ بنابراین در سیستم مربوط به هوش مصنوعی، قانون و حق کپی از آثار انسانها، به رسمیت شناخته نمی‌شود؛ لذا توسعه نرم‌افزارهای هوش مصنوعی ممکن است سؤالاتی درباره حقوق مالکیت فکری و اعطای حق امتیاز برای اختراعات به‌دست آمده توسط AI ایجاد کند.

از دیگر مشکلات موجود میتوان به مسئله تبعیض و ناعدالتی جهانی اشاره کرد. بشر در جهان امروز با ناعدالتیهایی مواجه است. در این بین از آنجا که هوش مصنوعی نیز به دست انسان کنترل می‌شود، اگر الگوریتمهای آن بر پایه داده‌های جانب‌دارانه آموزش ببینند، این سیستم میتواند به‌صورت ناعدالانه عمل کنند. به‌عنوان مثال، در سیستم‌های تشخیص چهره، مشاهده شده است که این سیستم‌ها دقت کمتری در تشخیص چهره افرادی با پوست تیره دارند. چنین تبعیض‌هایی می‌تواند نابرابری‌های موجود در زمینه رنگ و نژاد انسانی را در جامعه تشدید کنند. در نتیجه الگوریتم‌های هوش مصنوعی می‌توانند به‌طور ناخواسته تبعیض‌های اجتماعی موجود را بازتولید کنند. به‌ویژه اگر داده‌هایی که بر پایه آن‌ها آموزش دیده‌اند، منعکس‌کننده تبعیض‌های گذشته و حاوی تعصب‌های نژادی، جنسیتی یا فرهنگی باشند، ممکن است الگوریتم‌ها نتایج تبعیض‌آمیزی ارائه دهند. از این رو لازم است اطمینان حاصل شود که توسعه و استفاده از هوش مصنوعی با ارزش‌های انسانی مانند عدالت، انصاف و کرامت انسانی همخوانی داشته باشد (Noble, 2023: 94).

به‌علاوه با پیشرفت هوش مصنوعی و خودکارسازی برخی از فرایندها، بسیاری از مشاغل سنتی ممکن است از میان بروند. به این صورت که ماشین‌ها و رباتها جایگزین انسانها شوند و این امر می‌تواند به افزایش نرخ بیکاری در جوامع منجر شود و این مسئله بر نابرابری و ناعدالتیهای موجود در سطح جهان، می‌افزاید و پیامدهای اجتماعی و اقتصادی منفی را به همراه می‌آورد. از طرف دیگر جامعه ممکن است به تکنولوژی و سیستم‌های هوش مصنوعی بیش از حد وابسته شود، که این امر می‌تواند توانایی تصمیم‌گیری مستقل و ایفای نقش توسط انسانها در ابعاد مختلف در جوامع را کاهش دهد. عدم شفافیت و پاسخگویی صحیح نیز از دیگر مشکلات موجود در فناوری

هوش مصنوعی است. بسیاری از سیستم‌های هوش مصنوعی به‌عنوان «جعبه‌های سیاه» عمل می‌کنند. این مسئله باعث می‌شود که درک فرایند تصمیم‌گیری آنها دشوار باشد. در واقع اطلاعات جامع و مختلفی که در این سیستم‌ها وجود دارد، عدم شفافیت در پاسخگویی را منجر می‌شود. به این صورت که سنجش صحیح بودن اطلاعاتی که هوش مصنوعی در اختیار انسان قرار می‌دهد، با چالش مواجه می‌شود. چرا که معیاری برای تشخیص صحت اطلاعات به دست نمی‌دهد؛ بنابراین تعیین مسئولیت برای خطاهایی که توسط سیستم‌های مبتنی بر هوش مصنوعی رخ می‌دهد، یکی از چالش‌های عمده در این مسیر است. این مسئله شامل تعیین مسئولیت برای تصمیم‌گیری‌های نادرست یا آسیب‌های احتمالی به کاربران یا اشخاص ثالث است (Volokh, 2023: 19).

در این راستا میتوان گفت که هوش مصنوعی می‌تواند برای اهداف مخرب مانند ساخت سلاح‌های خودکار، تولید اخبار جعلی یا دست‌کاری افکار عمومی استفاده شود. این امر نیازمند تدوین قوانین و مقررات بین‌المللی برای جلوگیری از سوءاستفاده از هوش مصنوعی است؛ بنابراین در صورت بروز خطا یا آسیب توسط یک سیستم هوش مصنوعی، تعیین مسئولیت می‌تواند دشوار باشد. به این ترتیب این سؤال مهم پیش می‌آید که آیا توسعه‌دهنده الگوریتم، شرکت استفاده‌کننده از آن یا خود هوش مصنوعی مسئول این امر است یا خیر؟ این مسئله نیازمند تدوین اصول قانونی و چارچوب‌های اخلاقی نوین و مخصوص این فناوری است.

باتوجه به این استدلال‌ها، برای مدیریت چالش‌های پیش روی حقوق بشر در عصر هوش مصنوعی، باید مقررات و چارچوب‌های قانونی مناسبی در جوامع تدوین شوند که حریم خصوصی، عدالت و شفافیت را برای بشر تضمین کنند. همچنین توسعه‌دهندگان سیستم هوش مصنوعی و شرکت‌های مربوط به آن، لازم است که به طراحی مسئولانه و استفاده اخلاقی از این فناوری پایبند باشند. همکاری بین‌المللی و مشارکت جوامع مدنی مختلف نیز برای نظارت مؤثر بر فناوری هوش مصنوعی و توسعه استانداردهای جهانی در این زمینه ضروری است.

در حقیقت ترکیب این عوامل کمک می‌کند تا هوش مصنوعی به ابزاری برای حمایت و پیشبرد حقوق بشر تبدیل شود. البته جلوگیری از بروز آسیب یا نقض حقوق انسانها، مستلزم همکاری بین‌المللی دولت‌ها، شرکت‌ها و سازمان‌های جهانی است. ایجاد قوانین و چارچوب‌های مناسب برای استفاده از هوش مصنوعی و به‌روزرسانی قوانین موجود، یک نیاز اساسی برای جلوگیری از سوءاستفاده و حفاظت از حقوق بشر است. این چالش‌ها نیازمند رویکردهای جامع در تدوین قوانین و سیاست‌های کارآمد و سازگار با فناوری‌های نوظهور هستند.

در نتیجه باتوجه به پیشرفت سریع و استفاده گسترده از سیستم‌های هوش مصنوعی، اکنون بیش از هر زمان دیگری به درک و مدیریت این فناوری باتوجه به ارزش‌ها و حقوق بنیادین بشری نیاز داریم. این مسیر می‌تواند نه تنها بحران و چالش‌های پیش‌رو را مدیریت کند، بلکه ظرفیتهای گسترده هوش مصنوعی را برای بهبود کیفیت زندگی بشر به کار گیرد.